

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН В СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 150–153

Роль соціального захисту громадян та державного управління у цій сфері в аспекті становлення України як соціальної держави вимагає посилення соціальної функції Української держави, зміцнення її зв'язку з потребами соціального захисту громадян. Інтерес становлять взаємовплив та взаємодія системи основних рівнів державного управління соціальним захистом та системи функцій Української держави в цілому.

Питання соціального захисту громадян у системі функцій сучасної Української держави можуть бути віднесені до групи базових проблем сучасної вітчизняної юридичної науки. Справді, говорячи про соціальний захист громадян, на науково-юридичному рівні порушуються такі важливі теми, що є дотичними до неї, як: розвиток та конституційне утворення України як соціальної держави, дотримання стандартів соціальних прав людини, трансформація системи державного управління соціальним захистом. З огляду на це, звернення до цієї теми має ознаки теоретичної і практичної значущості.

Утім, досліджуючи тему, необхідно вказати також на її високу актуальність як для вітчизняної юридичної науки, так і для загальних процесів державотворення і правотворення в Україні. У цьому сенсі перше, на що необхідно звернути увагу, стосується тісного зв'язку, який об'єктивно спостерігається між трансформацією системи функцій сучасної Української держави (у світлі її конституційного проголошення демократичною, правовою та соціальною державою) й удосконаленням системи державного управління соціальним захистом. Справді, поза оптимізацією державного управління у цій сфері неможливо реалізувати практично жодну з тих цілей, які вважаються визначальними для соціальної держави. По-друге, актуальність до-

слідження зумовлена тим, що розвиток системи національного законодавства в частині підвищення рівня соціальних гарантій громадян України неможливий поза формуванням чіткого наукового бачення тієї ролі, яку соціальний захист відіграє в системі функцій сучасної держави. З цього погляду, розвиток Української держави має відбуватись комплексно, адже реалізація функції соціального захисту має свої правові, економічні, фінансові, інформаційні, адміністративно-організаційні детермінанти.

Таким чином, досліджуючи правові аспекти соціального захисту громадян у системі функцій сучасної Української держави, ми маємо вирішити такі конкретні завдання: а) визначити зв'язок між розвитком системи державного управління соціальним захистом та становленням України як соціальної держави, б) дослідити рівні функціонування системи державного управління соціальним захистом в Україні; в) охарактеризувати основні правові фактори, що зумовлюють розвиток системи державного управління соціальним захистом.

Фактично вже на рівні Конституції України було визначено основні риси Української держави як суверенної, незалежної, демократичної, правової і соціальної. До цього держава йшла довгим і складним шляхом — від цілковитого заперечення самої можливос-

ті існування соціального напрямку діяльності держави, до конституційного закріплення відповідної функції (мається на увазі функція соціального захисту громадян), як одного з пріоритетних напрямів діяльності держави. Зазначена функція соціального захисту набула свого закріплення у визначенні України як соціальної держави. Нагадаємо, що відповідно до доктринальних визначень, соціальна держава — це високорозвинена, правова, демократична держава, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує її права та свободи, гідні умови існування, безпеку і добробут, вільний розвиток та волевиявлення, самореалізацію творчого (трудового) потенціалу шляхом політичної та ідеологічної багатоманітності, соціальної спрямованості економіки, проведення активної соціальної політики на принципах громадянського суспільства, соціальної справедливості, рівності, солідарності та відповідальності.

Утім, як впливає з самого поняття соціальної держави, її визначальною властивістю є здійснюваний нею соціальний захист громадян. Причому цей захист реалізується державою хаотично і безсистемно, а цілеспрямовано у формі державного управління соціальним захистом. У сучасній юридичній науці поняття соціального захисту громадян включає в себе дві складові. З одного боку, соціальний захист — це сукупність соціальних і юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передусім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості. З другого боку, соціальний захист громадян, який реалізується державою в процесі державного управління — це ефективні засоби, що дають змогу впровадити необхідний рівень солідарності між особами, які отримують доходи, та особами, які їх не мають через вік, стан здоров'я та неможливість знайти роботу [1, 184].

На сьогодні система державного управління соціальним захистом громадян функціонує на кількох рівнях: правовому, економічному, адміністративному, інформаційному.

Зокрема, економічне забезпечення передбачає здійснення структурних зрушень в економіці у контексті реалізації соціальних пріоритетів суспільства. Інформаційне забезпечення включає в себе, зокрема, забезпечення розробки та впровадження системи державних класифікаторів соціальної інформації, становлення та розвиток соціального моніторингу з відстеження стану і тенденцій соціального розвитку, приведення соціальної статистичної звітності у відповідність до міжнародних стандартів; розробку методики оцінки рівня соціального розвитку країни та її регіонів та інші заходи.

На відміну від цього, адміністративно-організаційне забезпечення державного управління соціальним захистом громадян України здійснюється через реалізацію основних і додаткових повноважень основними державними суб'єктами розбудови України як соціальної держави.

Таким чином, можна стверджувати, що наразі не лише якась одна з гілок державної влади, а вся система органів державної влади в цілому має вплив на функціонування і розвиток системи управління соціальним захистом громадян. У зв'язку з чим видається доцільним говорити вже не стільки про функції окремих органів державної влади та їх правове забезпечення в частині соціального захисту, скільки про соціальний захист громадян як окремий напрям діяльності Української держави у загальній системі її функцій. Наразі у юридичній науці існують різні тлумачення поняття функцій держави [2, 163]. Однак навіть з огляду на істотні відмінності у визначенні цього поняття не можна не погодитись з тим, що функції держави не є виключним чи єдиним аспектом становлення системи державного управління соціальним захистом в історичному процесі еволюції владних інститутів. Через цю причину соціальна сутність держави має розглядатися як глибинна, визначальна властивість останньої. Вона характеризується загальносоціальною складовою та спеціально-соціальною складовою. Характеризуючи співвідношення цих двох складових соціального захисту і соціальної функції держави, такий відомий вітчизняний дослід-

ник і юрист, як П. Рабінович формулює чотири важливі положення. По-перше, будь-яка держава задовольняє першочергово загальносоціальні потреби та інтереси суспільства, формою політичної організації, якою вона виступає. По-друге, залежно від конкретно-історичних умов держава неодмінно виражає, так чи інакше, й особливі інтереси певної частини суспільства, проте лише настільки, наскільки вони, хоча й відрізняються від загальних інтересів усього суспільства, але не суперечать їм, не перешкоджають їх задоволенню. По-третє, будь-яка держава забезпечує у своїй діяльності оптимальне за даних конкретно-історичних умов поєднання загально-соціальних інтересів та особливих інтересів окремих соціальних спільнот, груп чи осіб, при цьому об'єктивним критерієм такої оптимальності саме і є збереження цілісності та загальної безпеки як єдиного соціального організму, який зберігає здатність до самовідтворення й саморозвитку. По-четверте, тенденцією розвитку сучасної держави є поступове усунення нею в процесі своєї діяльності протиріч між особливими інтересами та інтересами загальносоціальними [3, 41–44].

З цього погляду стає очевидним, що в разі, якщо держава виникає, насамперед, для задоволення загальносоціальних потреб суспільства, то соціальна її функція стає стрижневою, визначальною у діяльності державного апарату [4, 82].

Утім події, що були пов'язані із набуття Україною незалежності, зняли практично всі питання щодо значення та ролі функції соціального захисту громадян України як нової і суверенної держави. Саме у цей період функція соціального захисту громадян поставала як основний напрям діяльності держави [6, 274]. У своєму практичному вимірі функція соціального захисту включає соціальне забезпечення громадян з його двома формами — соціальним страхуванням, у тому числі і пенсійним, та соціальною допомогою.

Разом з тим, говорячи про соціальне забезпечення в системі функцій сучасної Української держави, не можна не відмітити його тісний зв'язок з соціальними правами людини. На основі аналізу різних класифікацій-

них підходів можна виокремити соціальні права в широкому їх розумінні, до яких, поряд з правом на соціальний захист, належать: право на житло, право на достатній життєвий рівень, право на охорону здоров'я, право на працю, право на відпочинок, право на страйк, право на освіту, право на доступ до культурних цінностей, право на безпечне довкілля, а також право на сім'ю та право на свободу світогляду і віросповідання. До соціальних прав у вузькому їх розумінні доцільно включити: право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48 Конституції України); право на соціальний захист (ст. 46 Конституції України); право на житло (ст. 47 Конституції України); право на охорону здоров'я (ст. 49 Конституції України), тобто ми об'єднали в групу соціальних прав такі, що становлять зміст соціальної функції української держави у вузькому розумінні.

Таким чином, по-перше, соціальну функцію, що реалізується Українською державою, доцільно тлумачити як в широкому, так і вузькому значенні, роблячи наголос на необхідності ототожнення поняття соціальної функції держави у вузькому значенні з соціальним забезпеченням, доповнюючи його забезпеченням достатнього життєвого рівня людини та членів її сімей, та ототожнення соціальної функції держави в широкому розумінні з соціальним захистом населення. По-друге, роль соціального забезпечення громадян істотно підвищується в аспекті формування такого типу держави, як “соціальна держава”.

Література

1. Семігіна Т. В. Словник із соціальної політики. — К.: Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2005. — 253 с.
2. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління: Курс лекцій. — М.: Изд-во “ОМЕГА-Л”, 2005. — 584 с.
3. Рабінович П., Лобода Ю. Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження // Право України. — 2001. — № 8. — С. 41–44.
4. Моргунов Л., Семенов В. Политология. — СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. — 496 с.

5. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. — К.: Парлам. вид-во, 2000. — 256 с.

6. Політологія: Політика і суспільство / Відп. ред. В. П. Андрущенко. — К.: Ніка-Центр, 2003. — 664 с.

Соціальну функцію, яка реалізується Українською державою, доцільно тлумачити як в широкому, так і вузькому значенні, роблячи наголос на необхідності ототожнення поняття соціальної функції держави у вузькому значенні з соціальним забезпеченням.

Социальную функцию, которая реализуется Украинским государством, целесообразно трактовать как в широком, так и в узком смысле, делая упор на необходимости отождествления понятия социальной функции государства в узком смысле с социальным обеспечением.

Social function, which is realized by the Ukrainian State, should be interpreted as broadly and in a narrow sense, placing emphasis on the need for identification of the concept of the social functions of the state in the narrow sense of social security.

Надійшла 20 січня 2012 р.